

ภูมิรัฐศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยา กับนโยบายการค้า

จิตติพงษ์ มีทอง¹ เจษฎากร บุปผา² ธนกร บุญพา² บริพัทธ์ ศิวโมกษธรรม² และสฤทธะ สระทองพลอย²

¹อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

²นักศึกษาสถาบันวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

*pices_apphrodite@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและวิเคราะห์ภูมิรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ โดย จะนำเสนอภูมิรัฐของกรุงศรีอยุธยากับนโยบายทางการค้า โดยจากการศึกษาพบว่า สภาพทางภูมิศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา นั้น อาศัยสภาพลักษณะตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น และมีการสร้างภูมิศาสตร์เพิ่มเติมโดยการขุดคลองเพื่อประโยชน์ในทางการค้า ซึ่งภูมิรัฐศาสตร์ดังกล่าวกำหนดให้กรุงศรีอยุธยามีนโยบายที่จะมุ่งเน้นทำการค้าระหว่างรัฐ และมีการควบคุมการค้าโดยรัฐ และจากการค้านี้ได้สนับสนุนให้กรุงศรีอยุธยาให้มีความมั่งคั่ง กล่าวโดยสรุปอยุธยาใช้ลักษณะทางภูมิศาสตร์เพื่อการสนับสนุนภูมิรัฐศาสตร์ของตน เนื่องจากมีข้อได้เปรียบในการเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างเส้นทาง การค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรต่างๆ

คำสำคัญ : ภูมิรัฐศาสตร์ นโยบายการค้ากรุงศรีอยุธยา

Geopolitics of Ayutthaya Kingdom and its Trade Policy

Dhitiphong Meethong¹, Chetsadakon buppha², Tanakorn boonpa², Phiphat Sivokhamtham²
and sathira srathongploy²

¹Social Studies Teacher Faculty of Humanities and Social Sciences Nakhon Pathom Rajabhat University

²Students in social studies, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Nakhon Pathom Rajabhat University

*pices_apphrodite@hotmail.com

Abstract

This article is intended to Study and analyze geopolitics related to government policy by presenting the state geography of Ayutthaya and trade policy. From the study found that The geography of the Ayutthaya Kingdom relies on natural conditions such as rivers and canals, and additional geography is created by digging canals for commercial purposes. The geopolitics stipulates that Ayutthaya has a policy to focus on inter-state trade. And there is trade control by the state And from the trade that supported Ayutthaya to prosper In short, Ayutthaya uses geography to support its geography. Because it has the advantage of being the midpoint of the trade route between Krungsri Ayutthaya and the various kingdoms

Keywords: Geopolitics Ayudhya Trade Policy

1. บทนำ

จากคาโบราณที่ว่า การสร้างบ้านแปงเมืองนั้น มีพัฒนาการจากสังครรอนเร่จนมนุษย์อยู่เป็นกลุ่ม ชุมชน เผ่าพันธุ์ และมีหลายตระกูล หลายเผ่าพันธุ์เข้ามาอยู่ด้วยกัน ทำให้มนุษย์อยู่กันเป็นสังคม และมีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งมีชุมชนเกิดขึ้น ซึ่งรัฐไทยมีรากเหง้าเป็นสังคมเกษตรกรรม บริเวณใดหรือที่ใดดินดาน้ำขุมก็จะไปตั้งหลักแหล่งอยู่อาศัย เกิดเป็นบ้าน หมู่บ้าน ชุมชน เมื่ออยู่รวมกันหลาย ๆ บ้านก็ต้องมีศูนย์กลาง เพื่อการแลกเปลี่ยนเงินเป็นเมือง และในพื้นที่เดียวกันนั้น จะเกิดระบอบ ผู้ปกครอง ผู้นำ หรือเกิดกษัตริย์ขึ้นมา เมืองก็จะกลายเป็นรัฐ (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, ๒๕๖๐.หน้า 7) อาณาจักรอยุธยา ก็มีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงเมือง หรือนครา และเป็นรัฐแบบจารีตในเวลาต่อมา

กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งในดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ และมีสภาพเหมาะที่จะทำการเกษตร และในฤดูฝนชุกก็จะมีน้ำหลากเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่ลุ่ม ซึ่งเป็นการพัดพาความอุดมสมบูรณ์มาจากด้านบนของอาณาจักรเข้าสู่ตอนใน จนทำให้อยุธยาเป็นแหล่งเสบียงอาหารหล่อเลี้ยงชุมชนและ เมืองจากการเพาะปลูก จากเหตุนี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอภูมิรัฐศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยากับนโยบายการค้า ซึ่งมีผลต่อการสืบทอดอาณาจักรและการคงอยู่ของอาณาจักรเป็นระยะเวลาที่สั้นกว่าปีเศษ และเป็นมหานครที่ “รุ่งโรย” ในสมัยนั้นของแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ จึงเป็นประเด็นที่ผู้เขียนจะพยายามอธิบาย โดยใช้หลักภูมิรัฐศาสตร์มาวิเคราะห์ ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าการเลือกทำเลที่ตั้งและการเลือกที่ตั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่อาศัยสภาพแวดล้อมและธรรมชาติเพื่อของอาณาจักรอยุธยา และเพื่อใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ได้ว่า ภูมิศาสตร์สัมพันธ์กับรัฐได้อย่างไร และรัฐในบทความนี้คือ รัฐโบราณเยี่ยงอาณาจักรอยุธยา

โดยการศึกษาจะแบ่งออกได้เป็น 3 หัวข้อ ประกอบด้วย ความเป็นมาของภูมิรัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา และภูมิรัฐศาสตร์กับนโยบายการค้าของอาณาจักรอยุธยา โดยผู้เขียนจะนำเสนอด้วยการอธิบายในภาพรวมทั้งอาณาจักรและจะหยิบยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์พอสังเขป

2. ความเป็นมาของภูมิรัฐศาสตร์

ถากล่าวถึงภูมิรัฐศาสตร์จะน าสนอก ข่าภูมิรัฐศาสตร์คืออะไร และสัมพันธ์อย่างไรกับรัฐจะเริ่มจากการให้นิยาม จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของภูมิรัฐศาสตร์ว่า เป็นวิชาในหมวดสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งที่คล้ายวิชาภูมิศาสตร์ทางการเมือง แต่เน้นหนักไปทางการเมือง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 , หน้า825) จากที่กล่าวมานี้ ยังเป็นความคลุมเครือและไม่ชัดเจนนัก แต่ถ้ามองการแยกคาระหว่างคำว่า “ภูมิศาสตร์” กับ “รัฐศาสตร์” ออกจากกัน พอจะให้ความหมายพอสังเขปดังนี้

ในลองแมนดิกชันนารี(Longman Dictionary) ให้ความหมายภูมิศาสตร์ว่า คือ การศึกษาสภาพภูมิประเทศต่าง ๆ ในโลก รวมทั้งทะเล แม่น้ำ เมือง และอื่น ๆ บนพื้นผิวโลก (Longman Dictionary of Contemporary English,2015 หน้า 259)

สารานุกรมบริตานิกา (Encyclopedia Britannica) ให้ความหมายว่า ภูมิศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ศึกษาพื้นผิวโลก โดยการพรรณนา วิเคราะห์ถึงความหลากหลายทางกายภาพ ชีวภาพและสิ่งปลูกสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นบนพื้นโลก ซึ่งสัมพันธ์กันระหว่างลักษณะของแต่ละภูมิภาค (W.H. Depuy, 1899 หน้า 263) ดังนั้นหากพิจารณาที่รากศัพท์คำว่า “ภูมิศาสตร์” มีที่มาจาก 2 คำคือ คำว่า “ภูมิ” ซึ่งแปลว่าแผ่นดินหรือพื้นโลก และคำว่า “ศาสตร์” หมายถึง วิชาความรู้ และเมื่อผนวกเข้าด้วยกัน จึงมีความหมายว่า วิชาความรู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับแผ่นดินหรือพื้นโลก โดยมีสาระของวิชาเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ 4 ประการดังนี้

- ประการที่หนึ่ง ภาคพื้นดิน
- ประการที่สอง ภาคพื้นน้ำ
- ประการที่สาม ภาคบรรยากาศ
- ประการที่สี่ สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ

นอกจากนี้ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ภูมิศาสตร์เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติกับสังคมที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ ของโลก และเป็นการศึกษาอย่างมีเหตุผล โดยการใช้หลักเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ โดยทั่วไป ภูมิศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์เชิงพื้นที่ (Spatial science) ภายใต้นิยามนี้ สาระของความรู้จะเน้นและให้ความสำคัญเกี่ยวกับการวิเคราะห์และสังเคราะห์เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่บนพื้นโลก (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2549 หน้า 56) กล่าวโดยสรุป “ภูมิศาสตร์” คือ สภาพทางกายภาพที่ปรากฏบนพื้นโลกที่สัมพันธ์กับสังคม ความรู้สึกนึกคิด และมีอิทธิพลต่อรัฐในโลก และกล่าวโดยย่อคือ สภาพที่ตั้งของรัฐเชิงกายภาพ ชีววิทยาของรัฐ

ส่วนคำว่า “รัฐศาสตร์” (Political Science) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่า ด้วยรัฐ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของวิชาสังคมศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับรัฐ ประกอบด้วย ทัศนคติแห่งรัฐ การวิวัฒนาการรัฐ การเกิดรัฐ สถาบันทางการเมือง กลไกการปกครอง การจัดการองค์การต่าง ๆ ในทางปกครอง รูปแบบของรัฐบาล สถาบันที่ต้องออกกฎหมาย และความสัมพันธ์ของเอกชน กลุ่มชนกับรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ ตลอดจนแนวคิดทางการเมืองต่างๆ (ฤทธิชัย แกมมณาค, มปป. หน้า 2-๓-3.) และเป็นศาสตร์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการเมืองการปกครองโดยเฉพาะ (ฤทธิชัย แกมมณาค, มปป. หน้า 4.)

นอกจากนี้ ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา ให้ความหมายรัฐศาสตร์ว่า เป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้น การศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของรัฐ การเมืองในระดับท้องถิ่น การเมืองของรัฐ และระหว่างประเทศ การทำความเข้าใจในสถาบันของรัฐ และศึกษาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ รูปแบบและการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของรัฐ (มหาวิทยาลัยวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา, <https://www.polisci.washington.edu> [5 มิถุนายน 2563])

ส่วนเมอริแอมเวบสเตอร์ ดิกชันนารี ให้ความหมายรัฐศาสตร์ว่า เป็นศาสตร์ด้านสังคมที่อธิบาย และวิเคราะห์เกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง รัฐ และกระบวนการ (เมอริแอมเวบสเตอร์ ดิกชันนารี, <https://www.merriam-webster.com> [5 มิถุนายน 2563]) อีกทั้ง เบอ์นาร์ด คริก (Bernard Crick) ให้ความหมายว่า รัฐศาสตร์เป็นการรวบรวมเอาผลประโยชน์หรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกันมารวมไว้เป็นกลุ่มเดียวกัน เพื่อความผาสุกของคนในทุกกลุ่ม และเดวิด อีสตัน(David Easton) ให้ความหมายว่า รัฐศาสตร์คือศาสตร์ที่ว่าด้วยการเลือกสรรสิ่งที่ดีให้คนในสังคมได้อยู่กิน ใช้อย่างมีคุณภาพ (Bernard Crick, <https://mylibrary4u1.files.wordpress.com>[5 มิถุนายน 2563])

อย่างไรก็ตาม พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน รัฐศาสตร์มีความหมายว่า วิชาว่าด้วยการเมืองและการปกครองประเทศ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (เอกวิทย์ ณมิตร, 2556. หน้า 6-7.) ทั้งนี้ รัฐศาสตร์มีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์

และศิลป์ เนื่องจากรัฐศาสตร์มีลักษณะเป็นศาสตร์ เป็นองค์ความรู้และมีการจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ รวมทั้งมีลักษณะเป็น ศิลป์ เนื่องด้วยรัฐศาสตร์จะต้องมีการประยุกต์องค์ความรู้มาใช้ ตามกาลเทศะ และความเหมาะสมตามฐานานุกรมของแต่ละรัฐ

กล่าวโดยสรุป รัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับรัฐ และเป็นวิทยาการที่อยู่ภายใต้สังคมศาสตร์ และมีการ จัดระบบหมวดหมู่อย่างชัดเจน เช่น การปกครอง รัฐประศาสนศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ การเมืองจนอาจจะแยกไม่ออก แต่พอจะแยกจากกันได้ว่า รัฐศาสตร์นั้นเป็นวิทยาการหรือองค์ความรู้ แต่การเมืองมีลักษณะ หนักไปเชิงการกระทำหรือเป็นกิจกรรม

ภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่จะนำมาใช้ในการเสนอว่า ภูมิรัฐศาสตร์ของรัฐ ซึ่งรัฐโบราณ[1] เช่น อาณาจักรอยุธยา นั้นสัมพันธ์กันอย่างไรกับนโยบายการค้า และก่อนจะเข้าสู่ประเด็นนั้น ในที่นี้ ผู้เขียนจะขอเสนอกรอบแนวคิดของภูมิรัฐศาสตร์พอสังเขป โดยมีรายละเอียดดังนี้

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรีให้ความหมายของภูมิรัฐศาสตร์ว่า เป็นการศึกษาลักษณะของภูมิศาสตร์ที่เกิดจากมนุษย์ และธรรมชาติที่มีผลต่อการเมืองระหว่างประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งเกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศ และการคาดการณ์พฤติกรรมทางการเมืองที่มีปัจจัยทางภูมิศาสตร์เป็นตัวแปร เช่น ภูมิศาสตร์ ภูมิภาคศึกษา สภาพดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีการพัฒนาขึ้นในพื้นที่เฉพาะนั้น ๆ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ,<https://en.wikipedia.org> [5 มิถุนายน 2563])

ส่วนเอนไซโครพีเดีย บริเทนนิกา สารานุกรมด้านรัฐศาสตร์ ได้ให้ความหมายของภูมิรัฐศาสตร์ว่า เป็นการวิเคราะห์ อิทธิพล และอำนาจทางภูมิศาสตร์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และภูมิรัฐศาสตร์ในศตวรรษที่ ๒๐ ได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้นจนขยายไปทั่วยุโรป จากงานการศึกษาของนักรัฐศาสตร์ชาวสวีเดนชื่อ รูดอล์ฟ คเจเลน (Rudolf Kjellén) ในชื่อของ ภูมิศาสตร์การเมืองก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นภูมิรัฐศาสตร์ในภายหลัง (Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com> [5 มิถุนายน 2563])

แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ เป็นแนวคิดด้านรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองระดับสูง ซึ่งใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง การเมืองและภูมิศาสตร์ และมากไปกว่านั้นภูมิศาสตร์ยังเป็นตัวกำหนดรูปร่างของรัฐ เช่น เขตแดนตามธรรมชาติ สหพันธรัฐที่มีการรวมตัวกันหลายรัฐ เช่น ความคิดทางประวัติศาสตร์ที่พัฒนามาจากพื้นที่ เช่น เรื่องนาคซึ่งมีอิทธิพลต่องานวรรณกรรม และการเกิดพิธีกรรมของรัฐในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์(Radenko. 2016. p. 84) รวมทั้ง สภาพพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดลัทธิ ความเชื่อและศาสนา ตลอดจน อารยธรรม เช่น นครรัฐกรีกโบราณ ที่เป็นเมืองทำการค้าจึงมีการแลกเปลี่ยนและเกิดวิทยาการ ขึ้น จนพัฒนาเป็นต้นธารแห่งอารยธรรมของโลกตะวันตกในเวลาต่อมา อีกทางหนึ่ง แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ได้ครอบงำ นวนโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐ ซึ่งเป็นการคาดการณ์อนาคตว่า รัฐจะดำเนินพฤติกรรมอย่างไรในอนาคต ดังจะเห็นจาก พฤติกรรมของรัฐในยุโรปช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เยอรมนีมีแนวคิดขยายดินแดนตนเองออกไปเพื่อตอบสนองความต้องการ ทางการเมืองภายในประเทศ และการสร้างมหาอำนาจใหม่ให้แก่ชนชาติเยอรมัน โดยการผนวกดินแดนโปแลนด์มาเป็นของตนเนื่องจากมีดินแดนติดกัน (Tuathai, 1996. p. 154.)

นอกจากนี้ ภูมิรัฐศาสตร์ คือ ลักษณะทางกายภาพที่เกิดขึ้นที่กำหนดหรือเป็นตัวบังคับรัฐให้ดำเนินการใดๆ จาก สภาพพื้นที่ของตน และเป็นข้อกำหนดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดขึ้นภายหลังเมื่อมนุษย์สร้างขึ้น กล่าวโดยง่าย เป็น โครงสร้างทางกายภาพที่กำหนดพฤติกรรมของรัฐ เพื่อการรักษาผลประโยชน์ของรัฐ และตอบสนองความต้องการภายในรัฐที่ สะท้อนออกมาจากลักษณะทางกายภาพ

กล่าวโดยสรุป ภูมิรัฐศาสตร์เป็นแนวคิดด้านภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภายในรัฐและระหว่างรัฐ ซึ่งเกิดขึ้นใน ภูมิภาคยุโรปและแพร่ขยายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเย็น รวมทั้งมีอิทธิพลต่อรัฐมหาอำนาจในการขยายดินแดน และการแสดงพฤติกรรม เช่น นโยบายต่างประเทศ นโยบายการพัฒนากองทัพเรือของอังกฤษเพื่อสนับสนุนการล่าอาณานิคม เนื่องจากอังกฤษมีสภาพเป็นเกาะ และมีดินแดนในอาณัติอยู่ในหลายทวีป ซึ่งภูมิรัฐศาสตร์นี้สามารถสร้างให้รัฐเป็นมหาอำนาจ ได้ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

จากที่กล่าวมาแล้วว่าแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์นี้มาจากโลกตะวันตก แต่แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมของ รัฐได้ หรือเป็นการทำความเข้าใจต่อการดำเนินนโยบายของรัฐในระดับหนึ่งได้ ไม่เว้นแม้แต่ในโลกตะวันออกและรัฐจารีตแบบ อาณาจักรอยุธยา

2. เนื้อหา

1. ภูมิศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา

ที่ผ่านมาที่ตั้งของอาณาจักรอยุธยาาก่อนหน้านั้น มีผู้คนเริ่มตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนกลาง และตอนล่างของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 แล้ว เช่น เมืองสังขบุรี อโยธยา เสนาราชนคร และต่อมาราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรขอมและสุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจลง อยุธยาจึงสถาปนาขึ้นด้วยการผนวกกำลังระหว่างเมืองสำคัญ คือ แคว้นสุพรรณภูมิและแคว้นละโว้ โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งสันนิษฐานว่า สถาปนาเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. 1893 (จิตรสิงห์ ปิยะชาติ, 2554, หน้า 14.) ในระยะแรกศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรอยุธยายังไม่มั่นคงนัก ด้วยอิทธิพลของแคว้นสุโขทัยและเขมรพระนครที่ยังหลงเหลืออยู่ (Cotterell, 2015. p. 158-159.) แต่อย่างไรก็ตาม อยุธยา มีสภาพที่ตั้งที่ 13. 1.2 องศาเหนือของเส้นศูนย์สูตร และมีระยะห่างจากทะเลประมาณ 20 ไมล์ทะเล ซึ่งไม่ไกลมากนัก(กรมศิลปากร, 2548, หน้า 9) ก่อนนี้ อโยธยาเป็นเมืองเก่ามาก่อนจะสร้างกรุงศรีอยุธยา และกรุงศรีอยุธยาบริเวณหนองโสนย้ายมาที่หลังในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ และก่อนหน้านั้นวังกษัตริย์เห็นไม่ชัด จนสมัยพระบรมไตรโลกนาถจึงมีที่นั่งว่าราชการเป็นการถาวร ซึ่งเมืองอโยธยา และกรุงศรีอยุธยาที่สถาปนาขึ้น กรุงศรีอยุธยามีสภาพคล้ายเป็นเกาะโดยมีแม่น้ำล้อมรอบทุกด้าน และแม่น้ำที่ไหลล้อมตัวเกาะเมือง ได้แก่ แม่น้ำลพบุรีอยู่ทางด้านทิศเหนือ แม่น้ำป่าสักอยู่ทางด้านทิศตะวันออก และแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ ต่อมาได้มีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำลพบุรีกับแม่น้ำป่าสัก เรียกชื่อว่า คูชื่อหน้า ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกเหนือสุดของตัวเกาะเมือง แม่น้ำลพบุรีจึงไหลมาลงแม่น้ำป่าสักมากขึ้น เพราะระยะทางไกลกว่าส่งผลให้แม่น้ำลพบุรีสายเดิมที่ไหลไปลงแม่น้ำเจ้าพระยา ตื้นเขินและแคบลง ปัจจุบันเรียกชื่อว่า คลองเมือง อยู่ทางตอนเหนือสุดของตัวเกาะเมือง (สารานุกรมไทย สหประชาชาติ มปป.) นอกจากการขุดคลองภายในตัวเกาะเมืองของกรุงศรีอยุธยา และสถานที่ใกล้เคียงแล้ว ยังมีการขุดคลองลัดในลำน้ำเจ้าพระยาหลายแห่ง เพื่อให้เรือเดินทางจากปากน้ำ ไปสู่กรุงศรีอยุธยาได้สะดวก และรวดเร็วยิ่งขึ้น คลองลัดศ ตัญญาในแม่น้ำ เจ้าพระยาที่ขุดขึ้น ในสมัยอยุธยา เรียงตามลำดับระยะเวลาในการขุด ได้แก่ คลองลัดบางกอก ขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช คลองลัดเกร็ดใหญ่ ขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม คลองลัดเมืองนนท์ ขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง คลองลัดเกร็ดน้อยขุดขึ้นเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ คลองลัดโพธิ์ ขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ รวมทั้งคลองลัดในแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วยังขุดเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำสายอื่น เช่น คลองสาโรง และคลองพระพุทธเจ้าหลวงมหาไชยชลมารค (สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน, มปป.) อยุธยาจึงมีความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์เนื่องจากตั้งอยู่ดินแดนตอนในแต่ไม่ได้ห่างไกลจากทะเล มากนัก รวมทั้งเหมาะแก่การสร้างบ้านเรือน เพราะการสร้างบ้านก็จะสร้างไปตามริมน้ำเหล่านั้น และบ้านจะสร้างบนที่สูงของสองฝั่งน้ำตามลำนน้ำ และน้ำคือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต และการทำเกษตรกรรมนอกจากแม่น้ำ ลำน้ำตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว การขุดคลองดังกล่าวเพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมในการเชื่อมต่อระหว่างอาณาจักรตอนในกับทางออกสู่ทะเลเป็นการสร้างเส้นทางทางยุทธศาสตร์ในเวลาต่อมา ทำให้กรุงศรีอยุธยามีสภาพเป็นเกาะที่เกิดจากแม่น้ำล้อมรอบ และรายรอบเกาะเป็นกำแพงเมืองที่สร้างด้วยหิน และภายในมีถนนตัดยาวและมีการขุดคลองเป็นจำนวนมากภายในตัวพระนครเพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมภายใน รวมทั้งเชื่อมทางออกแม่น้ำสู่ทะเล ทั้งนี้ เพื่อจะเข้าสู่บทบาทวิเคราะหณ์แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับพฤติกรรมของอาณาจักรอยุธยา และเพื่อความเข้าใจและเห็นภาพชัดเจน ต่อไปจะนำเสนอแผนที่อาณาจักรอยุธยามาประกอบการวิเคราะห์ดังภาพต่อไป

สรุป

จะเห็นว่า อาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรที่อยู่บนภาคพื้นทวีป และค่อนข้างเป็นศูนย์กลางของแผ่นดินใหญ่ภาคพื้นเอเชีย และเชื่อมต่อหรือเดินทางไปอาณาจักรใหญ่อื่น ๆ ได้ง่าย เช่น อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรเขมรโบราณ และอาณาจักรหงสาวดีจังหวัด เมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นยุโรปหรือเอเชียต่างเข้ามาค้าขายจ นวนมาก และจากสภาพที่ตั้งอาณาจักรและรูปร่าง สันฐานของกรุงศรีอยุธยา หรือมหานครกรุงศรีอยุธยา สามารถใช้ลักษณะทางภูมิศาสตร์ในการป้องกันและค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ได้ดี

2. ภูมิรัฐศาสตร์กับนโยบายของอาณาจักรอยุธยา

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐนั้น มีปัจจัยที่มีอิทธิพล คือ ภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นตัวกำหนดให้รัฐแสดงพฤติกรรมหรือนโยบายนั้น ๆ ออกมา หรือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกของรัฐ ซึ่งจากสภาพภูมิศาสตร์แล้วอาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรภาคพื้นทวีป และเป็นแผ่นดินเดียวกันไม่ได้แยกออกจากกัน หรือไม่มีลักษณะเป็นเกาะ ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบายในการ

ควบคุมเส้นทางคมนาคมทางบก และทางน้ำ รวมทั้งง่ายต่อการควบคุมอาณาเขตทางการเมืองการปกครองภายในด้วย เนื่องจากอยู่ระยะไม่ไกลจากทะเลมากนัก ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ไกลจากทะเลประมาณ ๒๐ ไมล์ทะเลเท่านั้น ทั้งนี้ นโยบายในที่นี้ คือ การกระทำ การดำเนินการ หรือพฤติกรรมที่รัฐแสดงออก หรือใช้กับอาณาจักรใกล้เคียง และอาณาจักรที่มีอิทธิพลต่อกัน เช่น การค้า การทูต เป็นต้น เช่น การค้ากับอาณาจักรจีน และอาณาจักรอื่น รวมทั้งการทาสงครามระหว่างกันของอาณาจักรอยุธยา กับอาณาจักรใกล้เคียง กลับมาที่หลักการวิเคราะห์ โดยแนวคิดภูมิศาสตร์นั้น กล่าวโดยสรุป คือ สภาพภูมิศาสตร์ทางกายภาพ ชีวภาพ และสภาพที่ตั้ง ดินฟ้า อากาศ เช่น แม่น้ำ ลาดคลอง ภูมิประเทศ ป่าเขาต่าง ๆ รวมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น เมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนนั้น เป็นปัจจัยกำหนดให้รัฐดำเนินการ กระทำการ หรือแสดงออก ทั้งที่ปรากฏให้เห็น และจะเกิดขึ้นในอนาคต

ดังที่กล่าวไว้แต่ต้น รัฐ คือ สังคมมนุษย์ที่มีการจัดองค์การ และการเกิดพฤติกรรมตามที่ผู้ปกครองกำหนด ดังนั้นสภาพภูมิศาสตร์ คือ ต้นทุนของรัฐที่มีตามสภาพที่ตั้งและทำเล ซึ่งยากต่อการเปลี่ยนแปลงหากเกิดโดยธรรมชาติ แต่ทั้งนี้สภาพแวดล้อมบางประเภทสามารถเกิดขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ เช่น คลองขุด ในอาณาจักรอยุธยา และแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับการนำไปใช้ของรัฐจากแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์นี้ ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะบางนโยบายของอาณาจักรอยุธยา โดยเฉพาะนโยบายการค้า และการเมืองในบางเหตุการณ์ บางบริบทเท่านั้น การเลือกที่ตั้งนครหลวงหรือกรุงศรีอยุธยานั้นเหมาะที่จะเป็นแหล่งเพาะปลูกเพราะโดยรอบเกาะเมือง รอบกำแพงเมืองของกรุงศรีอยุธยานั้น เป็นที่ลุ่มและเป็นพื้นที่ที่อุดมเต็มไปด้วยน้ำข้าวและเทือกสวน ซึ่งเป็นเสปียงสำคัญต่อราษฎรและผู้ที่อยู่อาศัยภายในกรุงศรีอยุธยาและรอบนอก จึงทำให้อาณาจักรอยุธยามีสินค้าส่งออกสำคัญ คือ ข้าว ด้วยอยุธยามีสภาพพื้นที่ลุ่ม ดินดอนปากแม่น้ำ เหมาะแก่การปลูกข้าว จะมองเห็นคลองขุดภายในตัวเมือง ที่เชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการคมนาคมและการขนาน้ำเข้าไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภค ซึ่งคลองหลายสายนี้ต่างเชื่อมต่อกับแม่น้ำที่ล้อมรอบกำแพงเมือง โดยสรุปคลองขุดนี้มีผลต่อการคมนาคมและเป็นเส้นทางในการแลกเปลี่ยนเสปียง สินค้าเข้าสู่ตัวเมืองได้อย่างสะดวก มากไปกว่านี้ จากสภาพพื้นที่และความอุดมสมบูรณ์นั้นทำให้สินค้าชาวกรุงศรีอยุธยามีความรักสงบ รักการค้าขายและมีวัฒนธรรมประเพณี ส่วนการค้าของอาณาจักรอยุธยา เป็นการค้าของรัฐถือเป็นพฤติกรรมหรือนโยบายประเภทหนึ่งของรัฐ โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น ข้าว ของป่า รวมทั้งอาศัยเทคโนโลยีในการสร้างการคมนาคม เพื่อการค้า หรือนโยบายการค้าของอาณาจักรอยุธยานี้ เกิดจากสภาพที่ตั้งที่เอื้อต่อการเป็นศูนย์กลางทางการค้า มีแม่น้ำเชื่อมต่อกัน รวมทั้งมีการขุดคลองเพิ่มเติม เพื่อเสริมจุดได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การเป็นเมืองท่า จะเห็นว่ามีหลักฐานว่า มีเรือมาจอดเทียบท่าบริเวณแม่น้ำลพบุรี แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำป่าสัก รายละเอียดปรากฏอยู่จำนวนมากเพื่อทำการค้า ซึ่งการค้าดังกล่าวนี้ รัฐเป็นผู้ดำเนินการ หรือเป็นการค้าโดยพระมหากษัตริย์ ภูมิศาสตร์ของอยุธยาในการเป็นเมืองท่าทางการค้า มีทำเลที่เหมาะสมมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำจากอ่าวไทยเข้าสู่ตัวพระนครในระยะไม่ไกลมากนัก โดยประมาณ 20 ไมล์ ทะเล (กรมศิลปากร, 2548.) ซึ่งจากสภาพที่ตั้งของอาณาจักรอยุธยาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น ทำให้ได้เปรียบในการเป็นเมืองท่าและควบคุมเส้นทางในภาคพื้นทวีป และหมู่เกาะตอนใต้ด้วย กล่าวโดยง่ายอยุธยาตั้งอยู่ระหว่างสองน่าน ระวังมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก

สินค้าส่วนใหญ่ที่อยุธยาทำการค้า เช่น ข้าวเกลือ และของป่า เช่น หนังกวาง ไม้ฝาง งาช้าง นอแรด เครื่องเทศ ซึ่งสินค้าเหล่านี้ได้มาจากดินแดนตอนในทางเหนือของอาณาจักร แต่กระนั้นอยุธยายังรับซื้อสินค้าเพื่อค้าขายอีกทอด กับรัฐหมู่เกาะทางตอนใต้ เช่น สินค้าประเภทเครื่องเทศ ส่วนสินค้าที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ผ้าแพร เครื่องเหล็ก ปืน กระสุนดินดา เป็นต้น (จิตรสิงห์ ปิยะชาติ, 2554.) ส่วนสินค้าที่ได้ภายในอาณาจักรที่เป็นของป่านั้น ได้มาจากระบบส่วย ที่ประชาชนหาได้จากธรรมชาติและผลิตเองมาจ่ายแทนการถูกเกณฑ์แรงงานจากรัฐ (ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2551.) อยุธยาประสบความสำเร็จจากการค้านี้ อันเป็นผลสืบเนื่องจากภูมิรัฐศาสตร์ที่ตั้งภายในดินแดนที่มีประโยชน์ในการควบคุมหัวเมืองทางเหนือ รวมทั้งมีการค้าทางทะเลเนื่องจากมีแม่น้ำสายหลักหลายสายตามที่กล่าวมาแล้ว ล้อมรอบกรุงและไม่ห่างจากทะเลมากนัก ซึ่งสามารถนำเรือสินค้าเข้าและออกประชิดกำแพงเมืองได้ทำให้สะดวกต่อการจอดเทียบท่าในการค้า และนำสินค้าออกไปขาย ตลอดจนแม่น้ำเจ้าพระยาก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือที่ทำการค้า เพราะสมัยนั้นขนาดของเรือสินค้าไม่ได้มีระวางน้ำหนักและขนาดใหญ่มาก (ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2551.) ด้วยภูมิศาสตร์ของอาณาจักรเป็นแผ่นดินผืนเดียวบนภาคพื้นทวีป ทำให้สินค้าที่มีแหล่งที่มาจาก ตอนใน เช่น เครื่องสังคโลกจากแคว้นสุโขทัย ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ และเมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย เป็นเมืองสำคัญที่ผลิตเครื่องสังคโลกเพื่อการค้าทั้งภายในอาณาจักร และการค้ากับรัฐจากแถบเปอร์เซีย รวมทั้งรัฐหมู่เกาะตอนล่างในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ กล่าวโดยง่าย เครื่องสังคโลกถือเป็นสินค้าอุตสาหกรรมโบราณ (จิตรสิงห์ ปิยะชาติ, 2554.)

นอกจากการค้าแบบตรงแล้ว อาณาจักรอยุธยาต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนเป็นประจำและเรียกเครื่องบรรณาการนี้ว่า “จิ้มก้อง” การส่งเครื่องราชบรรณาการดังกล่าวแฝงจุดประสงค์ทางการค้าไว้ด้วย คือ เมื่ออาณาจักรอยุธยาได้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแล้วก็จะได้รับเครื่องราชบรรณาการกลับมาเป็นมูลค่าสองเท่า และจะมีขุนนางและพ่อค้าเดินทางไปพร้อมกับกรณ เครื่องราชบรรณาการไปถวายด้วย จึงเกิดการแลกเปลี่ยนค้าขายกันขึ้นด้วย นอกจากนี้วัตถุประสงค์ทางการเมืองในการยอมรับ อาณาจักรจรรยาธิราช (ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา, <https://th.wikibooks.org>. [6 มิถุนายน 2563]) มากไปกว่านี้ อาณาจักรอยุธยายังมีการค้ากับริวกิว และญี่ปุ่น โดยริวกิวนำสินค้าจากญี่ปุ่นมาขายยังอาณาจักรอยุธยา และนำสินค้าจากอาณาจักรอยุธยาไปขายยังญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน แต่การค้าระหว่างอาราจักรอยุธยา ริวกิว และญี่ปุ่นเริ่มถดถอยลง เนื่องจากนโยบายการปิดประเทศของโชกุน ทำให้การค้าโดยตรงของอาณาจักรอยุธยากับญี่ปุ่นชะงัก แต่โชกุนอนุญาตเรือสินค้าสัญชาติจีน และดัตช์ สามารถทำการค้าได้ ดังนั้นการค้าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นจึงเป็นการค้าโดยอ้อม ด้วยการนำสินค้าจากอาณาจักรอยุธยาโดยจีนและดัตช์ไปขายอีกทอดให้กับญี่ปุ่นแทน กล่าวโดยง่ายเป็นการค้าแบบมีตัวแทนหรือคนกลางแทนที่การค้าโดยตรง(ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2551.) สำหรับการค้ากับชาติตะวันตก อาณาจักรอยุธยาค้าขายและติดต่อกับโปรตุเกสเป็นประเทศแรกราวพุทธศตวรรษที่ 21 และอาณาจักรอยุธยามีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกในด้านการค้าขายและการเผยแผ่ศาสนา โดยชาวตะวันตกได้นำเอาวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาด้วย เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส ที่เข้ามาค้าขายจนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการในอาณาจักรอยุธยา เช่น ที่ปรึกษาด้านการทหารหรือขุนนางระดับสูง เช่น เจ้าพระยาวิไชยเณทร์ หรือคอนสแตนติน ฟอลคอน เป็นต้น (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2532.) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ผลต่อการค้าของอาณาจักรอยุธยาที่มาจากสภาพภูมิศาสตร์แล้ว ผู้ปกครองจำเป็นต้องสร้างอาณาจักรทางการเมืองหรือกษัตริย์จำเป็นต้องควบคุมการค้า โดยการออกเป็นกฎหมายรัฐเพื่อควบคุมการค้า หรือการผูกขาดทางการค้าโดยพระมหากษัตริย์และขุนนาง

จากที่กล่าวมา เกิดการควบคุมโดยรัฐหรือผูกขาดทางการค้าโดยรัฐ ทั้งระบบการจัดเก็บส่วย ค่าธรรมเนียมและส่วนเกิน ซึ่งเป็นรายได้สำคัญของรัฐ โดยกลไกการควบคุมนั้น รัฐหรือเจ้าเมืองหรือขุนนางเป็นผู้จัดเก็บ โดยหน่วยงานที่เรียกว่าพระคลังสินค้า ที่มีกรมท่าขายที่ดูแลการค้ากับอินเดีย อาหรับ และเปอร์เซีย และกรมท่าขวาที่ดูแลการค้ากับจีน รวมทั้งกรมท่ากลางดูแลการค้ากับชาติตะวันตก นอกจากนี้ อยุธยาดำรงสถานะเป็นเมืองท่านานาชาติ ดังจะเห็นที่กล่าวมาข้างแล้ว เป็นทั้งจุดกำเนิดสินค้าที่ได้นำสินค้าจากการเก็บส่วยและหาของป่าจากดินแดนตอนใน การเป็นคลังสินค้าหรือที่พักสินค้าจากการนำสินค้ามาจากพ่อค้าต่างชาติมาขายต่อ การเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยน อันเนื่องมาจากการเกิดตลาดรายรอบกำแพงเมือง ทั้งตลาดบกและตลาดน้ำ ขอยุ่ จำนวนหลายแห่ง เช่น ตลาดปากคลองในไ้ ตลาดน้ำปากคลองคูจาม ตลาดน้ำบางกะจะ ตลาดปากคลองวัดเดิม (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2559.)

3.บทสรุป

อยุธยาเป็นรัฐโบราณที่เกิดขึ้นจากการรวมสองแคว้นใหญ่เข้าด้วยกัน และในระยะแรกที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยานั้นอยู่บริเวณเดิมที่เคยเป็นเมืองเก่าอยู่ก่อนแล้วคือเมือง อโยธยา ต่อมามีการย้ายเมืองมาบริเวณที่ลุ่มคือหนองโสน ซึ่งสามารถขยายเมืองออกไปได้อีก และการตั้งกรุงศรีอยุธยานั้นได้ใช้ประโยชน์จากภูมิศาสตร์ในการสร้างความมั่นคงให้แก่ตน ด้วยการอาศัยลำนน้ำตามธรรมชาติมาเป็นเส้นทางเชื่อมโยงการคมนาคม และใช้เป็นเส้นทางในการควบคุมการค้ากับอาณาจักรภายในและนครให้สามารถติดต่อกันได้ โดยเฉพาะการลากล้างสินค้าจากตอนในเพื่อมาค้าขายยังเมืองหลวง ซึ่งเป็นเมืองท่าที่ไม่ห่างไกลจากทะเลมากนัก รวมทั้งได้มีการขุดคลองเพื่อเสริมศักยภาพทางภูมิศาสตร์ ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ต่อการค้าในเวลาต่อมา และสภาพภูมิศาสตร์ตามธรรมชาตินี้ทำให้มีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐ และกล่าวโดยสรุปอาณาจักรอยุธยาใช้ประโยชน์ทางภูมิรัฐศาสตร์กับนโยบายการค้า และจากสภาพแวดล้อมลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการเป็นเมืองท่าค้าขาย ทำให้อาณาจักรอยุธยาใช้ประโยชน์จากสภาพที่ตั้งที่เหมาะสมต่อการเป็นเมืองท่าในขณะนั้น ด้วยการสร้างความมั่นคงของรัฐจากการค้า ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงของอาณาจักรได้จากความเจริญรุ่งเรือง และการยอมรับจากรัฐใหญ่ในภูมิภาคตามที่กล่าวมา และอย่างไรก็ดี กล่าวโดยสรุป อาณาจักรอยุธยาใช้ต้นทุนทางภูมิศาสตร์เพื่อสร้างนโยบายของรัฐ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้รัฐทำให้อยุธยาเป็นอาณาจักรที่มีอายุถึง 417 ปี ที่มีความยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทย

4.เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2548). **รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของ ฟาน ฟลิต(วัน วลีต)**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร
- จิตรสิงห์ ปิยะชาติ. (2554). **แผ่นดินประวัติศาสตร์อยุธยา เรื่องราวหลากหลายรอบด้านและสมบูรณ์ของแผ่นดินสยามสมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. (2551). **อยุธยา เมืองท่านานาชาติ. วารสารอยุธยาศึกษา สถาบันอยุธยาศึกษา. พระนครศรีอยุธยา**
- _____ . (2550) **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, ค ให้การชาวกรุงเก่า, ค ให้การขุนหลวงหาวัด.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา**
- นิติ ตรีเกษม. (2563) **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน. กรุงเทพฯ: ไทยควอลิตี้บุ๊คส์, สนพ.**
- ผาสุก พงษ์ไพโรจน์และคริส เบเคอร์. (2557) **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน**
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชัน.**
- ภาสกร วงศ์ดาวัน. (2561) นานาชาติในแผ่นดินอยุธยา ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์สยามกับตะวันตก. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา**
- มองซิเออร์ เดอะ ลาลูแบร์. (2561) **จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญาวารังคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2563) ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : สารคดี สนพ.**